

Wintervogel-inventarisatie in De Bilt-Zuid (Utr.)

A.J.P. Bos

Inleiding

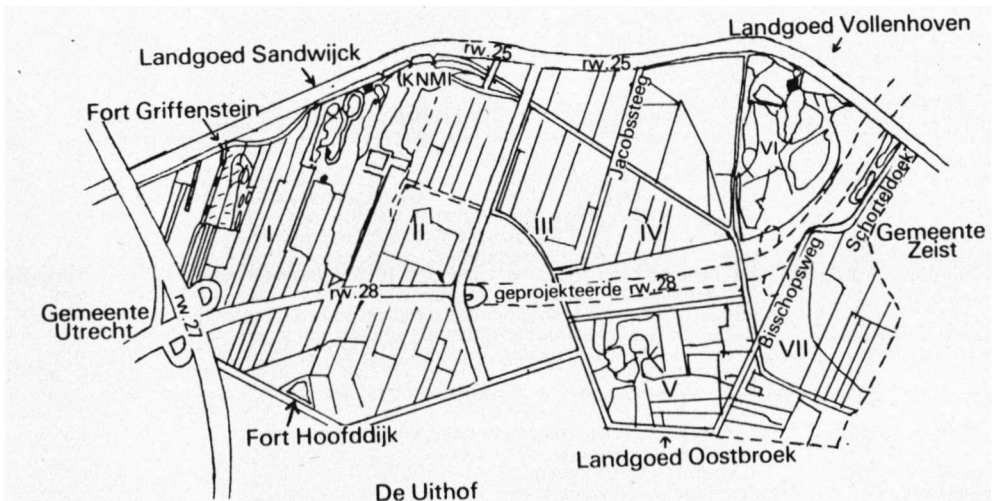
Vooral geïnspireerd door het rapport van de 'Overwinterende vogels in het door de S-8 bedreigde gebied' (L.J. van Gemert e.a. 1973) heeft de afdeling De Bilt van de Vogelwacht 'Utrecht' in de winter 1974-1975 een onderzoek verricht naar het voorkomen van de wintervogels in De Bilt-Zuid.

Zoals bekend wordt de vogelkundige waarde van een terrein naast de broedvogels ook bepaald door de wintervogels. De vogelstand in de midwintermaanden is vrij constant (De Vries, 1962). De vogels zoeken dan voedselrijke gebieden en rustplaatsen. Reden genoeg om in het landelijk gebied van De Bilt-Zuid zo'n onderzoek uit te voeren, mede gezien tegen het licht van de planologische ontwikkelingen (RW. 28).

Methode en terreinbeschrijving

Het totale telgebied omvatte 525 ha en grensde ten noorden aan Rijksweg 25 (Utrecht-Zeist). De zuidelijke begrenzing werd gevormd door de gemeentegrens van De Bilt, ten westen door rijksweg 27 en ten oosten door Zeist. Het totale telgebied werd in zeven telvakken verdeeld, deze vakken varieerden qua grootte van 45 tot 100 ha. Gedurende het tijdvak half november tot begin februari werd vier maal een telling gehouden. Vier groepjes waarnemers namen ieder twee vakken voor hun rekening. Vanaf wegen en paden werden tussen 9 en 12 uur de aantallen en soorten geregistreerd. De route en registratie was dusdanig, dat eventuele dubbele waarnemingen tot een minimum werden beperkt. Naast het tijdstip van de waarneming en de exacte plaatsbepaling werden ook vliegroutes genoteerd. Waarnemingen van de teldag in november 1974 zijn — behoudens enkele zeldzame soorten — niet verwerkt in de lijst. De aanwezigheid van doortrekkers in het gebied kon het beeld van de wintervogels verstoren. Hierdoor heeft de kern van de resultaten betrekking op waarnemingen uit de maanden december, januari en de eerste week van februari. Door een grote stabiliteit in de aantallen, kon in veel gevallen een gemiddelde over de drie teldagen worden vastgesteld.

De Bilt-Zuid is de meest noordelijke uitloper van het Krommerijngedebied. In het gebied liggen drie landgoederen, te weten Sandwijkstraak, Oostbroek en Vollenhoven. De

situatieschets inventarisatiegebied De Bilt-zuid, dec. 1974

ze drie landgoederen zijn oude vochtige bossen en hebben een totale oppervlakte van 145 ha. Ook zijn de fortificaties Griffenstein en Hoofddijk meegeteld. Naast deze moerasbossen en forten bestaat het landschap uit grienden, boomgaarden en kleine bospartijen in graslanden. De rivier, de Biltse Grift, geeft een extra dimensie aan het landschap. Het landschap heeft grote overeenkomsten met het uitgestrekte Krommerijngedebied, dat vrijwel het gehele zuidoosten van de provincie Utrecht bestrijkt.

Tabel A. Verklaring over de talrijkheid van de soorten in Midden-Nederland.

Achter de vogelnaam staan één of meerdere letters. Deze letters komen overeen met de hieronder aangegeven talrijkheid van de soort in midden-Nederland (2000 vierkante km).

a. zeer klein aantal	1-15 ex.	d. vrij groot aantal	501- 2500 ex.
b. klein aantal	16-50 ex.	e. groot aantal	2501-10000 ex.
c. vrij klein aantal	51-500 ex.	f. zeer groot aantal	meer dan 10000 ex.

(Avifauna Midden-Nederland, 1971)

Resultaten van de wintertellingen in De Bilt Zuid 1974-1975

(Talrijkheid in, tabel A.)

Vogelsoort:	Resultaten:
Dodaars (c-d)	Maximaal 9 exemplaren, vooral in de Biltse Grift. Gemiddeld 3 exemplaren.
Blauwe Reiger (c-d)	Max. 12 exemplaren. Gemiddeld werden 8 exemplaren geteld.
Wilde Eend (e-f)	Max. 155 ex. mogelijk meer.
Wintertaling (c)	Twee waarnemingen: 1 vr. 22-12-74 fort 'Griffenstein' en 19 ex. op 2-2-75 in nabij Vollenhoven.
Kuifeend (d)	11- 1-75 1 exemplaar vr. in Biltse Grift.
Tafeleend (d)	11- 1-75 1 exemplaar m. in Biltse Grift.
Bergeend (b)	7-12-74 1 exemplaar in Biltse Grift.
Knobbelzwaan (d)	Gemiddeld 6 exemplaren. (tam ?)
Buizerd (c-b)	Gemiddeld 5 exemplaren.
Sperwer (b-c)	Maximaal 2 mannetjes + 3 vrouwtjes. Gemiddelde is moeilijk vast te stellen. dec. 5 ex., jan. 3 ex. en 2 ex. begin febr.
Smelleken (a)	22-12-74 1 ex. Jacobssteeg, 19-1-75 1 ex. fort 'Griffenstein, 1-2-75 1 ex. Jacobssteeg. Vermoedelijk betreft het één exemplaar dat overwinterde in De Bilt-Zuid.
Torenavalk (c)	Gemiddeld 5 tot 6 exemplaren.
Patrijs (d)	Gemiddeld tussen 18-20 exemplaren.
Fazant (-)	Max. 10 ex. geteld op één teldag. Vermoedelijk veel meer. Jachtvogel.
Waterral (c)	Vier waarnemingen: 19 en 25 januari en 2 februari op fort 'Griffenstein'. 18 januari 1 ex. Oostbroek.
Waterhoen (f)	Gemiddeld tussen 280-300 exemplaren.
Meerkoet (f)	Gemiddeld tussen 55-65 exemplaren.
Kievit (?)	22-12-74 61 exemplaren.
Watersnip (c)	17-12-74 1 exemplaar langs Biltse Grift.
Houtsnip (d)	Vier waarnemingen: 23-11 1 ex. Sandwijck, 15-12 1 ex. Vollenhoven, 22-12 1 ex. Griffenstein en 18-1 1 ex. Oostbroek.
Witgatje (a)	11-1-1975 1 ex. Biltse Grift.
Zilvermeeuw (c-d)	Gemiddeld tussen 10-15 ex.
Stormmeeuw (d)	Maximaal 50 ex.
Kokmeeuw (f)	Maximaal 350 ex.
Holenduif (c-d)	Eén waarneming: 22-12-74 1 exemplaar.
Houtduif (f)	Varieert tussen 1000 en 3000 exemplaren.
Turkse Tortel (e)	Gemiddeld 18-30 exemplaren.
Steenuil (c)	Gemiddeld 4 exemplaren.
Bosuil (c-d)	Sandwijck, Oostbroek en Vollenhoven tijdens extra nachtelijke telling exx. gehoord. Vrijwel zeker 3 paar in De Bilt-Zuid.
Ransuil (c)	1 exemplaar in Zuid-Sandwijck. Mogelijk meerdere ex.
Grote Bonte Specht (c)	Gemiddeld tussen 6-9 exemplaren.
Kleine Bonte Specht (c)	Een waarneming: 1 paartje 11 januari 1975 Vollenhoven.
IJsvogel (a)	16 november 1974 1 exemplaar Sandwijck. Tussen november 1974 en eind februari 1975 vrijwel constant 1 exemplaar in fort 'Hoofddijk'.
Veldleeuwerik (e)	Regelmatig gehoord in december en januari. Soms tot max. van 10-15 ex.
Witte Kwikstaart (a)	Verskillende winterwaarnemingen: 22-12-74 1 exemplaar. 15-12-74 2 exemplaren Vollenhoven.
Grote Gele Kwikstaart (a)	Drie waarnemingen: 16 november 1974 en 1 en 2 februari 1975. Alle waarnemingen op Sandwijck.
Pestvogel (a)	7-11-74 ongeveer 100 exemplaren Vollenhoven.
Winterkoning (?)	16-11-74 1 exemplaar Schorteldoek.
Heggemus (?)	Gemiddeld 50-60 exemplaren.
Grote Lijster (b)	Gemiddeld 10 exemplaren.
	Gemiddeld 5 ex. Gehele winter aanwezig.

Kramsvogel (e-f)	Wisselend aantal. Maximum van 200 exemplaren.
Zanglijster (c)	Gemiddeld 15 ex. constant aanwezig.
Koperwiek (?)	December en januari maximaal 65 ex. Voordien en nadien tot 225 ex.
Merel (d)	Gemiddeld ongeveer 200 exemplaren.
Roodborst (e)	Gemiddeld 24 ex.
Goudhaantje (d-e)	Max. 12 ex.
Koolmees (?)	Tussen 220-250 exemplaren.
Pimpelmees (?)	Gemiddeld rond de 75 exemplaren.
Zwarte Mees (?)	Tijdens alle tellingen exemplaren op Sandwijkstraat en Vollenhoven, tussen 2-8 exemplaren.
Glanskop (?)	Gemiddeld tussen 12-15 exemplaren.
Matkop (?)	Gemiddeld tussen 15-20 exemplaren.
Staartmees (?)	Varieert tussen 25 en 40 exemplaren. Zwerfvogel.
Boomklever (?)	Max. 13-15 exemplaren.
Boomkruiper (?)	Max. 13-15 exemplaren.
Rietgors (?)	1-2-75 2 exemplaren Sandwijkstraat.
Appelvink (a)	Twee waarnemingen: 6-12-74 Vollenhoven en 2-2-75 Sandwijkstraat. Beide gevallen 1 exemplaar.
Groenling (c)	Max. 25 exemplaren.
Putter (c-d)	7 waarnemingen tot max. 20 exemplaren per teldag.
Sijs (d)	Wisselend aantal tot 180 exemplaren.
Kneu (?)	Drie waarnemingen: tot 18 exemplaren.
Goudvink (c)	Twee waarnemingen: 2 exemplaren Sandwijkstraat januari 1975 en 1 mannetjes exemplaar 11-1-75 Vollenhoven.
Vink (d-e)	Sterk wisselend. In dec. en jan. gemiddeld 125 exemplaren.
Keep (d-e)	Sterk wisselend. In dec. en jan. gemiddeld tussen de 10 en 120 exemplaren.
Huismsus (f)	Vooral bij huizen. Gemiddeld tussen 200-400 exemplaren.
Ringmsus (d)	Maximum van 70 exemplaren.
Spreeuw (f)	Gemiddeld tussen 400-600 ex. Verder sterk wisselend.
Zwarte Kraai (d)	Gemiddeld 45 exemplaren.
Bonte Kraai (c-d)	Eén waarneming: 3 exemplaren eind januari 1975 gebied IV.
Roek (c)	Maximaal 13 exemplaren. Gemiddeld 13 exemplaren.
Kauw (e)	Gemiddeld 45 exemplaren.
Ekster (d)	Gemiddeld tussen 28 en 33 exemplaren vooral in moerasbossen.
Vlaamse Gaai (f)	Gemiddeld tussen 43 en 54 exemplaren. Evenals Ekster komt de Vlaamse Gaai veel voor in de moerasbossen.

Samenvatting

In de midwintermaanden zijn totaal 72 vogelsoorten waargenomen in De Bilt-Zuid. Hierbij moet worden aangetekend, dat alleen foeragerende en rustende vogels zijn geteld. Zeven waargenomen vogelsoorten behoren tot de codegroep a. (zeer klein aantal, zie tabel A.) te weten Smelleken, Witgatje, IJsvogel, Witte Kwikstaart, Grote Gele Kwikstaart, Pestvogel en Appelvink. Uit de categorie b. noem ik de waarnemingen van de Bergeend, Sperwer en Grote Lijster. In de telperiode zijn vier stootvogelsoorten waargenomen. Hun aantal varieerde tijdens de teldagen tussen 13 - 17 exemplaren.

Waardebepaling

Naast twee recente verslagen, 'Overwinterende vogels in het door de S-8 bedreigde gebied' L.J. van Gemert e.a. 1973 en 'Overwinterraars rondom Houten in de winter 1973/74', V. van de Boon e.a. 1974, zijn weinig gegevens over het voorkomen van wintervogels bekend. Alleen een vergelijking met de genoemde gebieden kan iets zeggen over de ornithologische waarde van De Bilt-Zuid.

De volgende criteria werden gehanteerd;

1. uitsluitend waarnemingen uit de midwintermaanden (dec.-jan. en begin febr.)

2. alleen foeragerende en rustende vogels.

In tabel B vinden we een vergelijking tussen de drie gebieden. Hierbij moet worden vermeld, dat het Houtense rapport ook overtrekkende ganzen en waarnemingen uit maart heeft opgenomen in de lijst. In de lijst van De Bilt-Zuid is ook één november-waarneming — de Pestvogel — opgenomen.

Gecorrigeerd volgens de criteria, komt een vergelijkingslijst er als volgt uit te zien.

Tabel B.

terrein	oppervlakte	jaar	aantal tellingen	aantal soorten
S-8 gebied	1200 ha	72/73	4	66 soorten
Rondom Houten	5500 ha	73/74	3	73-8 = 65
De Bilt-Zuid	525 ha	74/75	3	72-1 = 71

Bij de beoordeling dient m.i. rekening te worden gehouden met verschillende factoren. Op de eerste plaats de klimatologische omstandigheden in de laatste drie winters. Ook het voedselaanbod en het verschil van landschapstypen dienen in de discussie te worden gemengd. Het lijkt mij dan ook niet juist, op basis van genoemde vergelijking (tabel B.) een waardeoordeel uit te spreken. Wel kan mijns inziens worden vastgesteld, dat De Bilt-Zuid een rijk en gevarieerd vogelleven heeft in de winter.

Stootvogels

In tabel C. zijn de stootvogelresultaten naast elkaar gezet. Bekijken we de resultaten in het licht van de oppervlakteverhoudingen, dan kunnen we constateren dat het aantal Sperwers en Torenvalken opmerkelijk hoger ligt in De Bilt-Zuid. De Buizerd vertoont qua aantal grote overeenkomsten met andere gebieden. Een Ruigpootbuizerd werd in De Bilt-Zuid niet gezien, terwijl een Smelleken er waarschijnlijk overwinterde.

Tabel C.

Gebied	oppervlakte	Buizerd	Ruigpoot- buizerd	Sperwer	Smelleken	Torenvalk	totaal
S-8 gebied	1200 ha	15	1	1	1	8-9	26-27
Houten	5500 ha	46	2	3	-	33	84
De Bilt-Z.	525 ha	5	-	2-5	1	5-6	13-17

Dankzegging

Dit onderzoek kon alleen maar tot stand komen door de medewerking van vele enthousiaste leden van de Vogelwacht 'Utrecht'. Aan hen en aan de beheerders van de onderzochte terreinen hartelijk dank. Ook ben ik dank verschuldigd aan de Dienst Publieke Werken van De Bilt, voor het verstrekken van informatie.

● A. J. P. Bos, Esdoornlaan 6, Bilthoven.

LITTERATUUR:

Alleyn, W. F. et al (1971): Avifauna van Midden-Nederland. Assen.

Boon, V. v. d. et al (1974): Overwinterraars rondom Houten in de winter 73-74. Kockengen.

Gemert, L. J. van et al (1973): Overwinterende vogels in het door de S-8 bedreigde gebied. Zeist.

Meijer, R. en G. den Uil (1971): De winterbiotoop van de Buizerd (*Buteo buteo*) *Limosa* 44:45.

Vries, D. M. de (1962): Opzet van een onderzoek naar de landschapsbinding der vogels.

Het Vogeljaar 10; 296-303.

N.B. Een uitgebreid verslag (13 pag.), waarin de resultaten van de moerasbossen apart worden vermeld is beperkt voorradig. Te bestellen bij A. J. P. Bos, Esdoornlaan 6, Bilthoven, gir.nr. 1266330 à f 1,50 onder vermelding 'De Bilt-Zuid'.

Vergadering adviescommissie Wet Bedreigde Uitheemse Dier- soorten inzake het te voeren ontheffingsbeleid

Prins Bernhard heeft 12 september deelgenomen aan de vergadering van de Adviescommissie Wet bedreigde uitheemse diersoorten, welke onder voorzitterschap van de heer H. J. L. Vonhoff in het stadhuis te Utrecht plaatsvond.

De besprekingen hadden onder meer betrekking op het te voeren ontheffingsbeleid ten aanzien van die wet, welke onlangs in werking is getreden.

Het is de bedoeling, dat de Prins, die een grote belangstelling heeft voor het behoud van bedreigde uitheemse diersoorten, ook in de toekomst aan de beraadslagingen van de Adviescommissie zal deelnemen.

De Commissie heeft tot taak de Minister van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk desgevraagd of uit eigen beweging te adviseren over en bij te staan bij de uitvoering en de toepassing van deze wet.

Albino-Boerenzwaluw

Bij een wandeling in het Amsterdamse Bos zagen wij op 11 september 1976 een witte Boerenzwaluw, die in een groepje normaal gekleurde Boerenzwaluwen tegen de bosrand op insektenjacht was. De kleur was eigenlijk vuilwit, hier en daar doorschoten met wat beige veegjes. Hij leek iets groter dan zijn normale soortgenoten, maar dat was natuurlijk gezichtsbedrog, omdat deze witte tint beter afstak tegen de dennenrand dan de meer gedekte normale tinten van de andere vogels. Het gedrag was niet afwijkend.

Dit was de derde ervaring met albinisme onder de vogels. Eerder zagen wij, enkele jaren geleden, op Schouwen een witte Scholtekster overtijen tussen een paar honderd normaal gekleurde soortgenoten. Later nog een albino-Spreeuw, ijverig rupsen aanvoerende voor zijn jongen, in de buurt van Woudenberg.

● H. Kamp & W. Kamp-Kwantes, Burgem. Hoguerstraat 271, Amsterdam-Slotermeer.